

Ambrus Margit

(Sepsiszentgyörgy, 1918. november 25. –
†Esztergom, 2015. augusztus 26.)

Életem a II. világháború után

(Visszaemlékezés – 1945–1956. 9. rész)
Életem Battonyán

Előzmény (Az előző számban közölt 8. rész összefoglalója) A szerzőt vőlegénye nővérének családja befogadta. Nővéréhez és unokatestvéréhez költözik, míg vőlegénye Gödöllőn volt hadtestének irodájával, amely néhány tisztből és irodai szolgálatot teljesítő katonából állt. Itt meglátogatta vőlegényét, annak katonatársait, feletteseit. 1944 karácsony harmadnapjára tűzték ki az esküvő időpontját. Ekkor azonban már Budapest utcáin folynak a csaták. Esküvője miatt kérte leszerelését. Végkielégítéssel elfogadták azt. Volt katonatársai Nyugatra menekültek. Vőlegénye lakásán, annak unokatestvéreivel – saját korosztálya – jól érezte magát. Ezt nem nézte jó szemmel leendő férjének nővére, amiből kisebb konfliktus adódott. Ezeket aztán olyan események irták felül, mint például a ház pincéjében bújtatott német katonáknak a razziázó oroszok által való elfogása és lelövése.

Esküvőjükre sem mindennapi körülmények között került sor. Leendő férjének karácsony harmadnapján délután három óráig adtak eltávozási engedélyt. Életveszélyes helyzeteket sikeresen átveszelve jutottak el az anyakönyvi hivatalba, ahol az anyakönyvvezetőt sikerült rávenniük arra, hogy hiányos okirataik ellenére összeadja őket. Tanúkat is sikerült találniuk két hasonló pár személyében. Az ifjú pár csatlakozott a férj katonai irodájához. Egy „csapatot” alkottak, és együtt költöztek az ostrom alatt annak különböző lakásokban kialakított szolgálati helyeire. Ez a kivételezett helyzet némi konfliktust okozott az őket körülvevő magányos férfiak körében. A háborús helyzetnek megfelelően Budapest számos helyén kialakított szolgálati helyeken élték át mai szemmel nem mindennapinak nevezhető kalandjaikat. Sajátos, háborús körülmények között ismét férje nővérenél, egy Margit körúti bérház pincéjének széntároló sufnijában húzták meg magukat. Ekkor már az utca egyik oldalát az oroszok, a másikat még a németek birtokolták.

A magyar hadsereg felbomlott, férje az utolsó pillanatban befutott szállásukra. Nászéjszákjukon megfogant gyermeke, de a tünetekből erre még nem tudott következtetni. Felfázásra gyanakodtak.

Oroszok razziáztak a házban. Őt kivezényelték egy részeg orosz katona ápolására. Leírja szabadulásának kalandos történetét, mások szomorú sorsával kiegészítve. A lakást végül el kellett hagyniuk, mert annak tulajdonosa hazáért Auschwitzból.

Viszontagságos utunk Budapestről Battonyára

A budapesti, csepeli letelepedés reménytelennek tűnt. Úgy döntöttünk, hogy Battonyán települünk le. Le voltunk gyengülve, ezért holmink nagyobb részét a házmesternél hagytuk, azzal, hogy a háború után visszajövünk érte. Cókánkunk kisebb részével elindultunk gyalog Battonyára, Pista édesanyjához. Imre barátai közül Bandi meg Micó elkísértek bennünket. Találtunk egy kis kocsit az út mellett, arra felrakodtunk, és azt húzva mentünk a Dunához. A hidakat lebombázták, a Dunán csak komppal lehetett átkelni. Pista és a fiúk segítettek a komp húzásában, majd egy alkalmas pillanatban megkérték a komp üzemeltetőit, hogy vigyenek át a túlsó partra. Átvittek.

A kiskocsit húzva Csepel-szigeten folytattuk utunkat. Útközben megállított egy fegyveres fiú. Durván ránk szól, hová megyünk, mutassuk a nyilas igazolványt, mert biztosan azok vagyunk. Csepeli igazolvány volt nálunk. Ilonkánál talált Pista egy pár kitöltetlen úrlapot. Beleírtuk, hogy gyári munkások vagyunk, és megyünk Csepelre, a gyárat újjáépíteni. Ennek ellenére be akart vinni bennünket a parancsnokságra.

Szerencsénkre jött egy lány, azzal kezdett kaskadni a legényke. Odaért egy idősebb fegyveres is, aki megnézte az igazolványunkat, és elengedett. Na, ezt megúsztuk!

Csepelhez közel, egy kis településen megálltunk Pista unokatestvérének, Darvasi Kálmánnak a házánál. Ők nem voltak otthon. A szomszédok azt mondták, hogy elmentek Battonyára. Azt is beszéltek, hogy anyósomat egy szál ingben kényszerítették menekülésre. Teljes bizonytalanságban folytattuk utunkat Battonyára.

Még valami hídon kellett átmennünk, ahol igazoltattak. Jött velünk szembe egy nő, megtépett ruhában szédelegve. Elvonta az igazoltatók figyelmét. Így aztán ezen is baj nélkül jutottunk át.

Pista azt a csizmát viselte, amit, mint már írtam, a gramofont elrekviráló oroszok teherautójától hozott el. A csizma feltörte a lábát. Egyre elcsigázottabbak lettünk. Volt nálunk három pokróc, amit takarónak vittünk magunkkal. Bevittük azokat egy házhoz. Otthagytuk. Kértük, hogy őrizze meg, ha az idők jobbra fordulnak, később visszajövünk értük. Rendesek voltak, mert valóban megőrizték, és amikor a viszonyok

rendeződését követően Pista elment értük, megkaptuk tőlük mind a hármat.

Volt nálunk paradicsomkonzerv és borsókonzerv. Az útra szerezték a fiúk. Ezeket sem bírtuk cipelni, leraktuk az út mellé. Egy borsó- meg egy paradicsomkonzervet összekevertünk, megettük. Még így, kiéhezve is igen rossz volt ez a kettő együtt. Estére Ócsára értünk, bementünk egy házba, és szállást kértünk. A gazda azt mondta, hogy a szobában oroszok vannak, a konyha tele van kukoricával, ha lemorzsoljuk, hozhatunk be szalmát, és lefekhetünk. Nekiültünk morzsolni, kijöttek az oroszok, én köhögtem, nem bántottak. Levest főztek, krumplit sütöttek. Nekem adtak egy kis levest. Nagyon kívántam a sült krumplit, de azt nem adtak. Mikor elkészültünk a munkával, lefeküdtünk a szalmára, én belül feküdtem, hogy ne legyen könnyen elérhető, ha kijönne valamelyik orosz.

Az óráinkat a biztonság kedvéért még Budáról való elindulásunk előtt bevarrtam a kabátom gallérjába. Pistának volt egy nagy öngyújtója, meglátták az oroszok, és elkérték. Azt ígérték, reggel majd gépkocsival elvisznek valamедdig. Persze reggelig ezt elfelejtették. Pistának sikerült elcserélnie a lábát feltörő csizmát a háziakkal egy bakancsra, aztán elindultunk az ócsai vasútállomásra. Indult Szeged felé egy tehervonat, amire felengedtek bennünket. Ágyúk között ültünk egy nyitott vagonban. Nem nagyon nézelődhattunk, mert a kocsi végén levő fülkében ülő katona azzal szórakozott, hogy géppisztolyából időnként eleresztett egy rövid sorozatot a fejünk fölött. Biztosan igen jól szórakozott azon, ahogy kapkodtuk le a fejünket.

Estére értünk Szegedre. Onnan nem engedtek tovább. A váróteremben a megmaradt batyuinokon üldögélve töltöttük az éjszakát. Reggel kettes sorban gyalogoltunk át Szegednek a Tisza másik oldalán lévő vasútállomására. Azt mondták, ott várjunk, majd jön vonat, ami Battonyára megy. Bementünk a restibe, tojásrántottát ettünk és almabort ittunk rá. Várakozás közben jött a hír, hogy a vonat nyolc kilométerre áll a nyílt pályán, nem tud bejönni az állomásra. Menjünk oda, megvár bennünket. Nekem volt egy batyum, ami a hátamra volt kötve. Pista hátán hátzsisák volt. Szaladtunk, és én már nem bírtam vinni a batyumat. Pista elvette, a nyakába akasztotta, és így szaladtunk tovább. Odaérve felkapaszkodtunk a vonatra, és lerogytunk a fapados kocsiban. Ott találkoztunk battonyai emberekkel, akik azt mondták, anyukának nincs semmi baja. Igaz, húsz orosz katona van beszálásolva hozzá. Közülük aki elment, magával vitt valamit. Aki jött, hozott valamit.

Azt tanácsolták, hogy ha valami őket érdeklő dolog, óra, fényképezőgép, ilyesmi van nálunk,

adjuk oda nekik, tőlük majd visszkapjuk. Az oroszok minket át fognak vizsgálni, és akkor ezeket elveszik tőlünk. Pistának volt fényképezőgépe, azt odaadtuk egy asszonynak. Arról, hogy mit vitt Pista Budán a házmasternek és mi maradt meg a batyunkban abból, amivel elindultunk, nem igazán volt biztos tudásunk. Nem foglalkoztunk vele.

A lábunk fel volt törve a bakancstól és a szaladástól, Ócsán a szalmában megtetvesedtünk. Így érkeztünk meg új lakóhelyünkre, Battonyára. Ott megmotosztak, kettes sorba állítottak. Többen voltunk messziről érkezők. Minket elvittek a gőzfürdőbe.

Anyukához már ment előre rólunk a hír, vitte az asszony a neki odaadott fényképezőgéppel együtt. A vasútállomásra kijött elénk anyuka, aztán jött mellettünk egy darabig, majd elment ebédet főzni. Pistát kopaszra nyírták alul-felül. Minket, nőket nem nyírtak meg, csak a gőzbe vittek. Csomagjainkat kemencében fertőtlenítettek. Délre kerültünk haza.

Ennivalónk akadt, mivel Pista a zsoldját mindig hazaküldte a frontról. Anyuka ebből vett disznót, meghizlalta, és éppen érkezésünk előtt vágták le. Pista egy este úgy jóllakott disznófőszajttal, hogy nagyon beteg lett.

Fején mindig sapka volt, fázott a leborotvált haj helye. Ezzel véget értek a háborús „élmények”, kezdődtek a háború utáni viszonyosságok.

Egyházi esküvőnk, Pista egykori menyasszonyai

Battonyára érkezve először anyósom házának szoba-konyhás részében laktunk. Itt készültünk egyházi esküvőnkre.

Akkoriban olyan rossz bőrben voltam, hogy az ottaniak azt kérdezték egymástól, hogy tudta Pista elvenni ezt a sovány, fekete-sárga lányt.

Férjemnek a kályha alatti fásládába rejtve megmaradt egy régi öltönye, amit a kis szobát bérlő szabó úgy frissített fel, hogy korabeli szokás szerint kifordította. Az esküvőre készülve vettünk egy pár cipőt neki a piacon.

Ilyeténképpen felöltözve 1945 húsvétján elmentünk a templomba, és polgári esküvőnk után, ily módon, sor került az egyházira is. Két násznagyunk közül az egyik Pista keresztapja, a másik pedig az öltönyt kifordító szabó volt.

Ekkoriban beszélgettünk férjemmel korábbi életéről. Így tudtam meg, hogy 1935-ben, a polgári iskola befejezését és az asztalos segédlevél megszerzését követően költözött el hazulról. A történet további része szerint Hajmáskérre ment, és ott a katonai üzemben volt asztalos. Amikor a családja kérte, hogy menjen haza, mert

beteg az édesapja, nem hitte el. Attól tartott, hogy csak haza akarják csalni. Később egy öt szerelmével üldöző asszony elől menekülve ment haza. Ez a nő valami rokkant katonatisztnak volt a felesége. Egy bálban szemet vetett Pistára, és állandóan várta őt az üzem kapujában. Ezt meguntta, és ekkor hazament. Otthonról nem ment vissza Hajmáskérre, hanem Pesten, a Csepeli Weiss Manfréd Művekben helyezkedett el műszaki tisztviselőként.

Akkor már Csepelen lakott két testvére, Ilonka és Kati.¹ Ők hárman közösen béreltek lakást. Innen vonult be katonának. Korábban, 1938-ban, 19 évesen jelentkezett a szolnoki repülőkhöz, de egészségi okok miatt nem felelt meg. Akkoriban volt egy menyasszonya, aki megcsalta. Elmondták neki, hogy tisztekkel sétálgatott, míg nem volt otthon. Kapcsolatuk felbomlott. Volt egy battonyai barátja is, akinek szülei jómódú gazdálkodó emberek voltak. A fiú nőtestvérét szemelték ki Pista feleségjelöltjének. Később egyszer el is vitt Pista hozzájuk. Azt hitte, olyan örömmel fogadnak bennünket, mint tették ezt legénykorában. Természetesen nem így történt. Kellemetlenül feszült hangulatban jöttünk el tőlük.

Időközben a szabó elment, és mi a szobakonyhás részből átköltöztünk az ily módon megüresedett kisszobába, ahol a legszükségesebb bútorokon kívül mindössze egy kis dobkályha volt. Azon főztem, amit lehetett.

Készülődés születendő kisfiam fogadására

Amikor valamennyire rendeződtek a dolgok, Pista elment Pestre az otthagott holmink után.

A házmester, akinél egy nagyobb csomagot hagytunk, amikor elindultunk Battonyára, azt mondta, hogy azokból nem maradt semmi. Elvitték az oroszok. A házbeliék szerint nem az oroszok lelkén szárad a dolog, mert az otthagytakat a házmesterék feketézték el.²

Elvesztek fehérneműim, amelyeket még Kaposváron vettem, s amiből születendő gyermeknek kis rékliket készíthettem volna. Vásároltam ott még törülközőket, törülköket is. Ezeket, amelyeknek szintén nyoma veszett, nem a házmesternél, hanem Ilonkánál, Pista nővérénél hagytam. Úgy gondoltam, hogy nála jó helyen lesznek. Sajnos ezek is eltűntek. Ezeken kívül volt még egy fekete perzsaprémés téli kosztümmöm és egy bőrkabátom is, amiket egy budai szűcshöz vagy tisztítóhoz adtuk be. Kértük, adja el, a jutalékot tartsa meg, a többit meg adja ide nekünk, visszajövünk érte. Ők is az oroszokra fogták a holmik eltűnését.

Pista ezek után üres kézzel érkezett meg Pestről. Amikor elmesélte a történeteket, azt hittem,

meg akar viccelni, és az állomáson hagyta a holminkat azzal, hogy a tréfa után visszamegy értük. Végül el kellett hinnem, hogy mindenünk elveszett.

Mit tehettem? Vettem a piacon egy pár kis réklit. Székely szöttesem alsószoknyájából pedig megvarrtam a pólyát. Pista meg készített egy kis-ágyat.

Ilyen körülmények közé született meg szeptember 27-én a kisfiam.³ Az Istvánokat Battonyán Pityunak hívták. Ez nem tetszett nekem. Aranyos pöttöm kisfiú volt, ezért elneveztem Pötyikének. Becenevét a rokonság is elfogadta.

Lakáskörülményeink

Ezt a szoba-konyhás részt adta ki anyósom egy nyugdíjas tanító házaspárnak, hogy amint szűksége lesz rá, ők elmennek. A szóbeli megállapodást azonban nem foglalták írásba. Kértem Anyukát, hogy a megállapodás értelmében mondjon fel nekik.

Kérésemre ugyan nem, de miután valamiért megharagudott a lakókra, felmondott nekik. A feleség megígérte, hogy elmennek, de a férj nem volt hajlandó rá. Akkor Anyuka beperelte őket ígéretük megszegése miatt. Írásos megállapodás hiányában anyósom elvesztette a pert.

Szerencse volt a szerencsétlenségben, hogy amikor a háborúnak vége lett, a házunktól nem nagy távolságra levő polgári iskola épületének udvarán nagy gödröt ástak, és ebbe hordták bele, majd robbantották fel a községben és határában összegyűjtött lőszeret, kézigránátokat, aknákat. Volt közöttük éles lőszer is. Ezek felrobbantak. Ettől úgy megrázkódott a föld, hogy sok ház, köztük a mienk is, megsérült. Bejelentettük, hogy veszélyessé vált a háznak különösen az a része, amiben a bérlők laktak. Ott még a mennyezet is beszakadhat.

Mosás után szokás szerint a padláson teregettem ki a ruhákat. Egy alkalommal kicsit megnyomtam a mennyezetet. Gondoltam, ha jönnek szemrevételezni a kárt, nem árt, ha a sérülés még veszélyesebbnek tűnik. Ám alighogy oda léptem, a mennyezet egy darabjával tutajként repültem be a szobába. A bácsi karosszéke az ablak előtt állt, mellette értem földet.

Az egész házban nem volt otthon rajtam és az állókában alvó kisfiamon kívül senki.

A szobának két, utcára néző ablaka volt. A heti piac miatt nagy volt a jövés-menés az ablakok előtt. A házrész udvar felőli ablakát vasrács védte. A ház valamikor egy ügyvédé volt, aki azt a helyiséget használta irodának. Az ajtó zárva volt. Csak az utca felé hagyhattam el a lakást. Mit tehettem mást, az ablakon át kiugrottam az utcára.

Elszaladtam egyik jó ismerősünkhöz. Kértem őket, jöjjenek és tanúsítsák, hogy részemről nem történt erőszakos behatolás, és a lakásból sem hoztam el semmit. Utána rohantam a Községházára, és jelentettem a történeteket.

A lakók közben hazaértek, és mentek a rendőrségre. Pista akkor géhás őrmesterként szolgálatban volt. A Községházáról felhívtam telefonon, és elmondtam neki, mi történt.

Hazafelé menet láttam, hogy a rendőrségről jön ki, meglát és botol fenyeget az öregúr.

A Községháza után bementem a rendőrségre is. Akkor már csak annyi erőm volt, hogy kérjek egy pohár vizet.

A rendőrök elmondták, hogy a lakók feljelentettek, mert mi napokon át ástuk a mennyezetet. Létrán mentünk be, és azon jöttünk ki a lakásukból.

Én megmutattam poros arcomat, ruhámat, és azt mondtam, hogy ha létrán mentem volna be a szobába, így néznék ki? Hittek nekem, kijöttek a hivataltól, és elrendelték a lakók kiköltöztetését.

Ők először szállodába akartak menni, természetesen a mi költségünkre. Ott akartak maradni addig, amíg rendbe hozzuk számukra a szobát. Az igazság azonban a mi oldalunkon állt, hiszen hónapok óta érvényes volt a felmondása anyósomnak, aki emiatt a házbért nem fogadta el tőlük, hanem a postán helyezte letétbe azt.

Végül el kellett menniük, de a lakáskulcsot ennek ellenére sem akarták ideadni. Még mindig abban reménykedtek, hogy amint a mennyezetet kijavítják, ők visszaköltözhetnek.

Anyuka a zárat kicseréltette, mi pedig átköltözhattünk a szoba-konyhás házrészbe, aminek padlózata teljesen tönkrement, mivel nyáron, hogy jó hűvös legyen, be-beöntöttek oda egy-egy veder vizet.

Ekkoriban abban reménykedtem, hogy eljön Édesanyám, és nálunk fog lakni. Ez sajnos nem valósult meg, mert 1947-ben megbetegedett és meghalt.

Napi megélhetésünk

Amikor Battonyára érkeztünk, vettünk búzát, kukoricát meg két malacot. Az anyósom testvérétől, Pista keresztanyjától, akit én is keresztmámának szólítottam, kaptunk nászajándékba egy

Utolsó fényképem Édesanyámról (készült 1939 vagy 1940 elején)

tyúkot és 16 tojást. Ezt elcseréltem anyósommal egy kotlósért. A tojásokat húsvéti esküvőnk után megültettük a kotlóssal. A kiscsirkék szépen kikeltek, és felneveltük őket. Így került friss csirkehús az asztalunkra.

Anyukának volt egy barátnője, akinek a lánya otthon volt a férjével. Összefogtunk velük, és kukoricából pálinkát főztünk. Ezt Pista elcserélte az oroszokkal gyufáért, egy kis cukorért. A gyufáért később kaptunk a fiainak tejet.

Szükség volt rá, mert a tejem elapadt. Keresztmamámtól kaptunk ugyan kecsketejet, de azt meg a kisfiam nem ette meg. A kertben volt saláta, ebből rengeteg termett. Így aztán sok salátafőzeléket evett szegényke.

Pista pálinkafőző társával az újonnan szerveződött hadseregben géhás (gazdaságis) őrmesterként folytatta katonai pályafutását. Társa főhadnagyként szolgált. A férjem fizette ki a katonák zsoldját. A pénzért fizetésnapot megelőző délután kellett elmennie

Mezőkovácsházára. Ha hazaérkezése után azonnal ideadta volna a pénzt, még tudtam volna venni egy pár tojást, de mire másnap délre hivatalosan felvette, és hazahozta zsoldját, az már semmit sem ért.

Ambrus Margit és férje, Bárdos István, középen kisfiuk, ifj. Bárdos István

Férjem néha észszerűtlenül volt becsületes. Az egyik katonatársa, aki később Anyukánál lakott albérletben, azt mondta, könnyű volt maguknak, már este megkapták a pénzt és elköltözhettek. Elmondtam neki, hogy Pista azt csak másnap délből adta ide nekem. Nem hitte el.

Parancsnokai azt akarták, hogy menjen tiszti iskolába és legyen hivatásos katona. Ezt nem vállalta, mert megelégedte azt, hogy ha valamit ki kellett adni vagy akármi történt, még éjjel is felzörgettek bennünket. Ezért kérte leszerelését, amelyre 1946 novemberében került sor.

Ezt követően nappal régi mesterénél dolgozott, akinél annak idején az asztalosmesterséget tanulta. A munkát este egy zöldségkereskedőnél folytatta, aki az esti munkáért krumplival fizetett.

Én is szerettem volna magamnak valami kereseti lehetőséget találni, de erre nem volt mód. Híradós katona voltam, az Országos Légvédelmi Központtól szereltem le. Félttem, ha kiderül, komoly bajunk származik belőle. Az ilyen múlt azokban az időkben nem volt életbiztosítás.

Tartalék pénzünk egyik napról a másikra elértéktelenedett. A disznók, amiket akkor vettünk meg, amikor Battonyára jöttünk, a nyáron megbetegedtek, le kellett őket vágni. Mindössze egy pár kiló zsírunk lett belőlük. A liszt, amit szintén akkor szereztünk be, egy ládában a sarokban állt. Péknél süttettük a kenyeret. Jöttek Pestről a rokonok, vitték a jó házi kenyeret, így aztán a lisztünk is igen fogyott. Volt idő, amikor már pénzért sem lehetett kapni semmit. Anyósom diáklányokat fogadott albérlőnek, akik természetben fizettek. Neki így volt mindene, de a finomlisztünket, ami az ő éléskamrájában volt, nem adta oda nekünk.

Napra nap végeztem a ház körüli munkákat, mindent megtanultam. Meszeltem a házban, ha kellett, akkor malteroztam is. Baromfit tartottam, disznót hizlaltam, kertet gondoztam. Ha elfogyott a nekik adható zöld a kertben, kimentem a határba, és egy zsák répalevével tértem haza. Egyszer talicskán vittem haza káposztát a piacról. A talicska szarva mindjárt-mindjárt kiesett a kezemből. A csuklóm gyenge volt ehhez a művelethez. Anyósom akkor azt mondta, ne talicskázzak, mert rontom a tekintélyünket. Ezért aztán mindent ölben cipeltem haza.

Új lakásbérlők jönnek Anyukához, küzdünk a jobb minőségű kenyérért

A kisszobát, amelyben korábban laktunk, előtte nagy üveges verandával együtt kiadta anyósom egy szíjártó mesternek, aki akkor jött haza orosz fogságból. Az új bérlő sok év előtt már lakott Anyukánál. Most feleségével és kisfiával költöztek oda a közeli Dombiratosról. Így lett a fiamnak kis barátja, férjemnek sakkpartnere. Nekem is szerencsém volt, mert a feleséggel nagyon jól kijöttünk egymással.

Ők Dombiratoson élő szüleiktől kaptak lisztet, amit aztán kenyérrre cseréltek. Ők pék által

sütött jó minőségű kenyéren, mi viszont jegyre kapott rossz minőségű kenyéren éltünk.

Felcsillant a változtatás reménye. 1951-ben jó búzatermés volt az országban. Akkor még nem volt minden gazda a Termelő Szövetkezeti Csoportban. A népet arra ösztönözték, hogy aki mozogni tud, menjen aratni.

Mi is a jobb minőségű kenyeret akartuk adni a fiamnak, így éltünk a lehetőséggel.

Szíjártó mester barátunk azt mondta, nem fogom bírni ezt a munkát. Én meg úgy véltem, ha más kibírja, én is kibírom. Pista, aki ezelőtt hozzám hasonlóan szintén nem végzett mezőgazdasági munkát, beállt kaszálni. Én meg marokot szedtem mögötte. A gazdával kötött szerződésünk szerint mi külön dolgoztunk, csapatban nem bírtuk volna tartani a ritmust. A lábamra rongyokkal kötöttem fel a félcipőt, hogy ne szúrjon a tarló.

Anyuka a kisfiamat kézen fogva hozta ki a háttárba az ebédünket. Mivel gyorsan jöttek, a kis unoka azt kérdezte: „Nekünk mindig így kell sietni, Nagymama?”

Hajnalba indultunk, én hátul ültem a biciklin. Nem bírtam az erős napot, ezért pokrócból sátrat csináltunk. Ha rosszul voltam, lefeküdtem kicsit. A falusiak nevettek. Mire befejeztük a három hold aratását, nagybeteg lettem. Fizikailag és idegileg is ki voltam merülve.

Gyermekem ekkor ugyanazt mondta, mint évtizedekkel későbbi betegségem során az akkori unokám: „Nyisd ki a szemed! Ne halj meg!” Erőt adott nekem. Meggyógyultam. Jó orvosok kezelték, ilyeneket küldött hozzám a Jóisten.

Pista a következő évben is elment aratni, de akkor egy földjétől megfosztott egykori nagygazda felesége volt a marokszedője. Rá egy évre, 1953-ban megszűnt a jegyrendszer, lehetett búzát venni! Lehetett cserekenyeret süttetni szabadon. De hát ki tudta ezt előre megjósolni.

Beilleszkedésünk a falusi közösségbe

Azt lehet mondani, hogy egy hátizsákkal a hátamon kerültem Battonyára. Rólam, mint jövevényről mindenki tudott, én pedig nem ismertem senkit. Mikor aztán szeptemberben megszületett a fiam, és kipendültem, akkor meg azon csodálkoztak, hogy mennyire megszépült ez a fiatalasszony. Csudabogár, ahogy ott az idegekre mondták, jöttment voltam. Azt mondták, messziről jött, azt mond, amit akar.

Egy cipész bácsi, aki cipőnket javította, egyszer megkérdezte tőlem, honnan jöttem. Büszkén mondtam, székely vagyok. Erre azt felelte, amikor a múlt háborúban keresztülmentek a hegyeken, olyan emberek voltak ott, akik az ingükon szűrték a tejet. Azok voltak a székelyek. Ezt

a tudatlanságot látva aztán már székelységemmel sem dicsekedtem.

A falu lakói jómódú parasztemberek voltak. Az iparosoknak is volt földjük, az ipar mellett gazdálkodtak is. A háború alatt nem veszett el semmijük. Az ott lakóknak nem kellett menekülniük. Battonya az elsők között szabadult fel, így megmaradt mindenkinek az ingósága, vagyona.

Igaz, a kommunista rendszer az úgynevezett kulákoktól elvett sok mindent, lesöpörték a padlásokat is, de a föld, míg be nem kellett adni a közösbe, újra termett, és pótolta a veszteséget. Dolgosak voltak. Az iparosok többnyire az iparuk mellett gazdálkodtak is.

Engem, a nincstelent, egyesek rátartinak, mások visszahúzódsom miatt gögösnek tartottak.

Pistának, miután tízévi távollét után 1945-ben tért haza, megszakadtak a korábbi baráti kapcsolatai. Nem tudott már beilleszkedni az ottani környezetbe.

A község új vezetői, a hivatali dolgozói kommunisták és a hozzátartozóik voltak. A régi tisztviselőkből csak egy párat hagytak meg. Azokat is csak azért, hogy az újakat betanítsák. Szükség is volt rájuk, mert az újak bizony nem voltak képzett emberek.

Kapcsolatba kerültünk Anyuka baráti körével is. Egyik barátnője, jómódú gazda felesége, kedves, kövér, beteges asszony volt. Nála jött össze esténként a háború előtti intelligencia. Közöttük volt a korábbi jegyző is, aki a háború után banktisztviselő lett. Úgy emlékszem, hogy volt két idős lány is. Ők a törvényszéken⁴ dogoztak. Sok volt az idős, Pista nővéreivel hasonló korú lány. Ők olyan magasra tették a mércét, hogy iparoshoz a viláért sem mentek volna férjhez. Volt a társaságban négy testvér. Közülük az egyik férjhez ment egy öreg tanárhoz. Három testvére öreglány maradt. Rajtuk kívül akadt vagy két-három család, akik tudták, hogy nem valahol a háborúban, az út szélén szedett fel Pista. Mire elfogadtak volna, én maradtam tartózkodó mindenkivel szemben. Valamikor szerettem a társaságot, de akkor már zárkózott és magányos voltam. Pista meg a kisfiam pótolta nekem mindent és mindenkit.

A férjem kisiparos lesz, napjaink a forradalom idején

A férjem letette az épület- és műbútorasztalos mestervizsgát, és 1948-ban kisiparos lett. A munkájához szükséges anyagot kiutalásra kaptuk, ha bontott gerendáról hallottunk, azt megvettük. Minden pénzünket anyagba fektettük. Eleinte ketten dolgoztunk. Én voltam az inas. Gitteltem, festettem a bútorokat.

Egyszer egy szegény asszonytól csereüzlet formájában szereztünk épületből bontott gerendát.

Ajtót kellett csinálni érte. A munkával lassan haladt Pista. Nem készült el határidőre. Ekkor az asszony azt mondta, hogy naponta eljön megnézni, halad-e a munka. Azt akartam, hogy megnyugodjon, ezért a kiszabott anyagokat egy kicsit meggyalultam. Ha volt munkánk, késő estig, néha éjjelig dolgoztunk. Szelzónramákat készítettünk egy kárpitosnak. Véstem a csapok helyét, Pista gyalulta az anyagot. Jókedvvel dolgoztunk.

A konyha egyben asztalosműhely volt. Állandóan kellett sűrölni, takarítani, nehogy a porban megteremjen a bolha, és bemenjen a szobába, ahol gyermekem aludt.

Most, ha visszagondolok erre az időre, azt mondhatom, hogy a szomszédok, akiktől csak egy vékony fal választott el, türelmes emberek voltak. Nem zörögtek ránk soha a kopácsolás zajáért. Volt ugyan egy alsó épület a ház udvarán, nyáron ott főzött anyósom. Ezért nem akarta ideadni műhelynek. Egyszer megkérdezte tőle a szomszédunk, miért nem adja oda nekünk műhelynek az alsókonyhát. Odaadta. Ezzel megoldódott műhelyünk kérdése. Kisfiammal elbontottuk az alsókonyha téglából rakott csikótűzhelyét és üstházát. Az új üstházat, amit elsősorban disznóvágáskor használtunk, az alsókonyha falának támaszkodó fásszínben építettük meg.

Fiam akkor már iskolába járt. Esténként hangosan olvasott fel nekünk jobbnál jobb klasszikus regényekből. Mi meg dolgoztunk. Olykor bejött hozzánk a szomszéd, és vitatkoztunk. Ő szidta a régi világot. Én meg védtem azt. Később, mikor nagy lett az adó, és az iparosok anyagot csak kiutalásra kaptak, fordult a helyzet, és elkezdte dicsérni a régi világot. Akkor ugyan hajlongani kellett, de az urak megfizették a szép lószerszámot, és értékelni tudták a minőségi munkát. A mester pedig, amikor az urak elhagyták az üzletet, a maga uraként élhetett. Hát így éltünk akkor.

Nem messze tőlünk volt egy laktanya. Onnan egy civilben asztalos foglalkozású kiskatona

Kóbori Mihály, felesége, Lengyel Ilona (Ilus) és lányuk, Kóbori Judit (Jutka)

Magda férjével, Ambrus Tamással
(USA, 1950-es évek második fele)

gyakran jött át hozzánk. Amikor szabad volt a gyalupad, készített, javított ezt-azt. Gyermekemet megszerette, barátságába fogadta, akárcsak a Pestről látogatóba jött kis unokahúgomat, Kóbori Jutkát is.⁵ Barátságuk jeleként bababútorot készített, én meg babát varrtam a két kisgyermeknek, hogy legyen mivel játszaniuk.

A kisiparosokat egyre inkább sanyargatták, hol adóval, hol meg nem adtak anyagot számukra. A vége az lett, hogy a férjem 1955-ben feladta az iparát, és belépett az Asztalos KTSZ-be.⁶

1956 nyarán már útlevéhez is hozzá lehetett jutni. Ekkor nagybátyám, az Amerikában élő Ambrus Tamás bácsi küldött 250 dollárt. Ezt kipótoltuk, és elutazunk Marosvásárhelyre. Jó volt annyi év után találkoznom testvéreimmel és sógoraimmal. Édesanyám 1947-ben meghalt, neki csak a sírját látogathattam meg.

A forradalom idején kisfiammal együtt részt vettünk a fáklyás tüntetéseken. Ott voltunk az Ismeretlen katona sírjánál tartott ünnepeken. Néztük, hogy miként szedik le a vörös csillagos címet a Járásbíróság épületének oromzatáról. Esténként bezárkóztunk, az utcára néző ablakokat a háborúból maradt pokrócainkkal sötétítettük el. Hallgattuk a megfélemlítés céljából leadott lövéssorozatokat. Pista dolgozott, és hallgattuk a Szabad Európa Rádió adásait, benne a Janus néven szereplő Vámos Imre műsorait a bedeszkázott ablakú műhelyben. Többször gyűjtöttek élelmiszert a pesti szabadságharcosoknak. Vitték nekik a szalonnát meg a kolbászt és a tartós élelmiszereket.

Jegyzetek

¹ Budavári Margit Katalin (Mezőkovácsháza, 1911. január 3. – Budapest, 1992. október 27.) Bárdos István nővére.

² Sajtójuknak tekintve elcserélték, eladogatták a holmikat.

³ Ifjabb Bárdos István, szül. 1945. szeptember 27.

⁴ A Járásbíróság székhelye ebben az időben Battonyán volt.

⁵ Lengyel Ilona (Borszék, 1912 – Budapest, 1984), férje Kóbori Mihály (Kolozsvár, 1907 – Budapest, 1972), lányuk Kóbori Judit (Borszék, 1942), Budapesten él.

⁶ Kisipari Termelő Szövetkezet

Sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta a szerző jogutódja, dr. Bárdos István. A következő, egyben befejező (10.) rész eseményei: A forradalom leverését követően könnyebbé vált a szomszédos országok lakói közötti utazás. Marosvásárhelyen élő nővére többször is meglátogatta Battonyán. Cseperedő fia nyaranta a Budapesten élő rokonoknál vendégeskedett. Sógornője egy marosvásárhelyi kirándulás során meglátogatta Ambrus Margit ott élő testvéreit és azok családját. Tulajdonképpen ezt követően vált férje családjának elfogadott tagjává. Férjét időközben KTSZ elnökké választották Battonyán. Anyagilag könnyebb lett az életük, de az új beosztásból adódó feladatok ellátása egyre több időt vont el családjától. Kikapcsolódást az aktuális mozifilmek és a KTSZ-ek éves zárszámadásait követő vacsorák jelentettek számára. Ezeken jól érezte magát. A falu lakóitól elszenvedett sérelmeit azonban ezek nem tudták feledtetni. Mindenképpen el akarta hagyni ezt a települést.

Megkezdték a felkészülést Battonya elhagyására. Ennek első lépéseként megváltották a sógornője tulajdonát képező házrészt. Másik sógornője házrészének megváltása nagyobb összeget igényelt. Ezt csak a ház értékesítését követően tudták kifizetni. Előbb Szegedre, majd Budapestre szerettek volna költözni. Ezek az elképzelések azonban különböző okok miatt nem valósulhattak meg. A ház értékesítése előtt teljesen fel kellett újítaniuk azt. A felújítási munkálatok közben fia 1964-ben leérettségizett, és előfelvételt nyert a debreceni Felsőfokú Tanítóképző népművelés –könyvtáros szakára. A felújított battonyai házat eladták, Tatabányán vettek egy osztatlan közös tulajdonú házrészt, és 1965 nyarán odaköltöztek. Férje a Komárom megyei Állami Építőipari Vállalatnál (KOMÉP) kapott állást.

Fiuk jól tanult, így a második félévtől ösztöndíjat kapott, a harmadik félévtől pedig a Komárom megyei Tanács társadalmi ösztöndíjasa lett. Végzését követően feleségével együtt Kisbéren kapott állást. Kultúr-otthon igazgató, felesége könyvtárigazgató lett. 1971-ben megszületett unokája. Fia és felesége 1973-ban Esztergomba költözött. Szükség esetén odautazott és ápolta unokáját, aki nyaranta és iskolai szünetekben Tatabányán vendégeskedett.

A romániai rendszerváltást követően fiával és unokájával meglátogatta erdélyi rokonait. Jól esett számára, hogy tatabányai évei alatt gyakoribbá váltak az erdélyi rokonok látogatásai. A visszaemlékezés a rendszerváltás következtében előállt nehézségek felsorolásával 1992. február 20-án, illetve hosszú szünet után egy 2007. április 12-én írt bejegyzéssel zárul.